

Tüüpide sõda. Isikute ja ideoloogiate osast regilaulude sõjajärgses avaldamisloos*

Liina Saarlo

Sissejuhatus

Regilaulude kogumine ja avaldamine on Eesti folkloristika nurgakive juba selle algusaegadest 19. sajandi teisel poolel. Ka 20. sajandi keskel toimunud poliitiliste muutuste keerises sai regivärsside avaldamine ettekäändeks, miks jätkata arhailise folkloori kogumist ja uurimist.

Nõukogudeaegset folkloristikat iseloomustab tekstikesksus ja arhailiste žanride uurimine, teatav konservatiivsus ning arhiivimaterjalidele tuginemine. Pooleteise aastasaja jooksul oli arhiividesse kogutud ligikaudu 150 000 regilauluteksti. Suure hulga tekstide uurimine ei tulnud kõne alla ilma neid korrastamata – poeetiliste tekstide puhul tüpologiseerimata, s.t süstemaatiliselt klassifitseerimata. Rahvaluuletekstide väljaandmise üks tähtsamaid põhjuseid oli nende kättesaadavaks tegemine laiemale avalikkusele. Esmalt oli see vajalik puhtpraktilises mõttes nii uurimismaterjali tagamiseks teadlastele kui ka inspiratsiooniks ja eeskujuks kõrg- ja harrastuskultuuri esindajaile. Teisalt on akadeemiliste publikatsioonide rolliks olnud ka kontrolli tagamine folkloristide uurimistulemuste adekvaatsuse üle, mistõttu väljaannete filoloogiline täpsus ja teaduslik üheselt mõistetavus on olnud oluline nii nende koostajatele kui ka kasutajatele, rääkimata eriala prestiižist laiemalt. Folkloristide tähtsamaid ülesandeid 1950.–1970. aastatel oli teaduslike allikapublikatsioonide koostamine ning olulisemaid uurimisküsimusi tekstide ammendav tüpoloogia. Nii saabki selle aja regilaulu-uurimises näha eelkõige ettevalmistust suureks, kõikehõlmavaks tüpoloogiaks ning seda perioodi nimetada tüpoloogiliseks ajastuks.

* Artikli valmimist on toetanud Haridus- ja Teadusministeerium (projektid TK215 ja EKM 8-2/22/3) ja Eesti Teadusagentuur (PRG 1288)

Teise maailmasõja järel tegutsenud folkloori uurimis-keskuste juhid olid kõik regilaulu-uurijad – Herbert Tampere Kirjandusmuuseumis, Eduard Laugaste Tartu Ülikoolis ning Ülo Tedre Keele ja Kirjanduse Instituudis. Kõik olid võimekad, aga oma iseloomu, saatuse ja karjäärimudeliga folkloristid, kes lähenesid regilaulude uurimisele ja avaldamisele erinevalt, suisa vastandlikult: filoloogiliselt ja etnoloogiliselt, suunates fookuse vastavalt laulude tekstidele või esitusele ja selle kontekstile.

Stalini surma järel taasalanud monumentaalse regi-lauluväljaande „Vana kannel“ ettevalmistustööd olid optimistlikud, tööplaanid suurejoonelised. Kokku kutsutud „Vana kandle“ kolleegiumi töö aga sumbus üksikasjade üle peetud vaidlustesse, millest veriseim puudutas regilaulude tüpoloogiat. Vaidlused olid nii silmapaistvalt viljatud, et sekkuma pidi filoloogiline avalikkus – ajakirja Keel ja Kirjandus veergudel arvamusi lugusid avaldades.

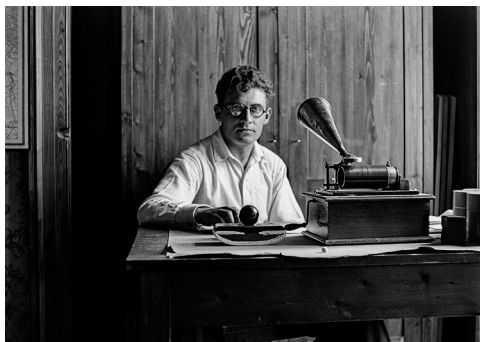
Artiklis tulevad arutuse alla võimalikud põhjused, miks just tüpoloogiate teemaline võitlus oli nii põhimõtteline, et tõi kaasa 44 aastaks pausi regilaulude akadeemilises avaldamises ja laiemas mõttes ka terve uurimisala kivistumise.

„Vana kannel“ 20. sajandisse

Jakob Hurda tööst eesti rahvaluule kogumisel ja väljaandmisel on kirjutatud mitmeid üksikasjalikke käsitlusi (nt Tedre 1986; Roll 1989), mistõttu kordan siinkohal üle vaid tema „Vana kandle“ (edaspidi VK) väljaandmise põhimõtted: tegemist on rahvasuust kogutud (autentsete) regilauludega, mille väljaandmisprintsip on teaduslik – väljaandes esitatakse kõik kihelkonnast dokumenteeritud tekstid, sealjuures muutmata kujul ja murdekeeles. Need on jäänud rahvaluule monumentaalväljaannete koostamisel püsima tänapäevani, kuigi autentsuse ning teadusliku redigeerimise kriteeriumid ja täpsus on aja jooksul muutunud, monumentaalsetena koostatakse ka antoloogiaid, ning põhimõtteid endidki on ikka ja jälle vaidluse objektiks võetud.

Hurt jõudis aastail 1875–1886 välja anda vaid kaks esimest köidet, Põlva (VK I) ja Kolga-Jaani kihelkonna (VK II) laulud ning seejärel „Setukeste laulude“ kolm köidet (1904–1907). Hurt sai oma väljaandmistöös nii sisulist kui materiaalist tuge soome folkloristilt Kaarle Krohnilt ning Soome Kirjanduse Seltsilt, eeskujuna samal ajal koostatav seeria „Suomen Kansan Vanhat Runot“ (1908–1948) (vt Kalkun 2015: pt 2).

Foto 1.
Herbert Tampere
1935. aastal arhiivis
fonogramme
dešifreerimas.
Foto: Richard
Viidalepp.
ERA, Foto 229

Iseseisvunud Eesti Vabariigis asutatud Eesti Rahvaluule Arhiivis (ERA) kerkis uuesti päevakorda ka regilaulude väljaandmine. Taas soome kolleegide toel publitseeriti kaks köidet sarjast „Eesti rahvalaulud“, mis sisaldasid kokku 1000 leheküljel vaid 18 lüroepilise laulutüübi teisendeid. (Eisen jt 1926; 1932) Äärmiselt koolkonnaspetsiifiline, ajaloolis-geograafilisi uurimisvajadusi järgiv väljaanne ei leidnud küllaldaselt huvilisi ja katkestati seetõttu (Põldmäe 1936).

ERAs alustanud noortel folkloristidel seevastu oli tahet jätkata regilaulude väljaandmist Hurda eeskujul – teaduslik väljaanne kihelkondlikul printsiiibil. Esitati kava, mille kohaselt hoogtöö korras väljaantavad regilaulud avaldataks seeriatega kaupade mõnekümne aasta jooksul (Põldmäe 1936). Sõja eel jõudis trükk kaks Herbert Tampere koostatud köidet: 1938 VK III Kuusalu, 1941 VK IV Karksi – mõlemast küll vaid esimene osa.

Pärast Teist maailmasõda jätkus arhiivis VK ettevalmistustöö regilaulude kopeerimise nime all, kuid teaduspoliitilise surve tõttu katkes see 1949. aastal (Tampere 1965: 103). 1940. aastate lõpust kuni Stalini surmani valitsesid sovetiseeritavas Eesti folkloristikas nõukogude folkloristidega ühtsed eesmärgid: tähelepanu oli kaasaegsel rahvaloomingul, mille mõistes segunesid mitteinstitutionaalne rahvaluule ning kultuuriharrastus. Folkloristid sunniti koguma kaasaegset töölis- ja kolhoosifolkloori – mida veel olemaski polnud –, juhendama ja jäädvustama uue rahvaloomingu loojaid, suunama isetegevuslasi ning seinalehtede kujundajaid, pidama loenguid ning õppima ise õhtuülikoolis uusi parteilisi suundi. Kasvav venestamise surve sundis avaldama uuringuid eesti ja vene rahva suurest sõprusel rahvaluule tunnistusel. (Saarlo 2017; 2018)

Dramatis personae

Siinkohal on paslik ära märkida kolm folkloristi, kes sõjajärgses Eesti folkloristikas regilaulude avaldamist kõige rohkem mõjutasid. Nii mõneski mõttes sümptomaatiliselt – regilaul oli eesti folkloristika paraadžanr ja kroonijuveel – olid folkloori uurimiskeskuste juhid kõik regilaulu-uurijad: Herbert Tampere Riikliku Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas (RKM RO), Eduard Laugaste Tartu Riikliku Ülikooli eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris (TRÜ EKRR) ning Ülo Tedre Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluule sektoris (KKI RS). Kõik olid ajastule omaselt „renessansiinimesed“, kes tegelesid mitmete folkloorižanridega mitmel rindel ning jõudsid palju. Oma koolkondlike erinevuste tõttu regilauludele lähenemisel avaldasid kõik kolm mõju rahvaluule uurimise poliitikale ning arengule laiemalt. Kuigi uurijateed ning karjäärimudelid lahknesid, ühendas neid eriala- ning institutsioonitruudus: juba tudengina valitud erialal ning töökohas töötati sisuliselt elu lõpuni, muutuvates ajaloolistes, poliitilistes ning institutsionaalsetes oludes.

Foto 2.
Herbert Tampere
pärast arhiivi
väljakolimist Aia
tänavalt 1944. aastal.
Foto: Richard
Viidalepp.
ERA, Foto 2099

Herbert Tampere (1909–1975) alustas oma folkloristiteed rahvaluulearhiivis 1928. aastal, kandes arhiivi traditsioone ja meelsust sõjajärgsesse kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonda. Vangistatuna, seejärel arhiivist eemale tõrjutuna, töötas ta Tallinna Riiklikus Konservatooriumis 1945–1951, ning seejärel taas vaheldumisi ja põimumisi kirjandusmuuseumis ja konservatooriumis, jäädes elu lõpuni ühendama folkloriste muusikateadusega.¹ (Rüütel 1984; Hiimäe 2009a; 2009b; Särg 2022)

¹ Tampere tööraamat näitab, et 1952–1966 oli ta RKM RO juhataja, siis samas vanemteadur, alates 1967 konservatooriumis, jätkates siiski ka tööd RKM RO-s (Hiimäe 2009b).

Tampere oli kolmest kõige ebaformaalsema haridusteedga – tal oli lõpetamata kõrgharidus, mis ei takistanud 1966. aastal kandidaadikraadi kaitsta – ning katkendlikuma karjääriga, kes aga praktilise arhiivi- ja kogumistöö käigus omandas ettekujutuse rahvaluulest selle tegelikus elukeskkonnas. Etnomusikoloogiline huvi ning mõjutused etnoloogilise, esitusekeskse uurimise poole² suunasid rõhutama regilaulude teksti, muusika ja esituskonteksti võrdset tähtsust ning tuginema laulude tüpologiseerimisel nende funktsioonile – s.t kuidas laule nende tegeliku elu jooksul kasutati. (Hiimäe 2009a; Jaago 2019a; Särg 2022)

Tampere kui regilaulu-uurija huvi oli äärmiselt lai, kattes tõepoolest nii sõnad, viisi kui ka esituse. Lisaks VK III ja IV osa koostamisele ning V osa käsikirja kokkupanekule oli temal vast kõige suurem roll VK põhimõtete arendamises ja sõnastamises, avaldades mitmeid historiograafilisi ning teoreetilisi käsitlusi (Tampere 1960; 1965). Osakonnajuhatajana määras Tampere sõjajärgsetel aastakümnetel kogumispiirkondi ning -prioriteete, forsseerides regilaulude „päästekogumist“ – regilaulu valdavate laulikute heli-salvestamist ning info kogumist kunagise laulutraditsiooni ning esitajate kohta. Tema juhtida oli regilaulude kogumistöö sõnaline ja muusikaline külg, mõjutades nii kõige rohkem sisu, millega tulevasi VK köiteid täita.

Foto 3.
Dotsent
Eduard Laugaste
ütleb tervitussõnu
Jakob Hurda
mälestustahvli
avamisel Põlvas
1964. aastal.
Foto: Richard Hansen.
ERA, Foto 7135

Eduard Laugaste (1909–1994) oli eeskujuliku hariduse ning karjääriga. Ülikooli *cum laude* lõpetanud (1937), omandas ta pedagoogilise lisahariduse ning tegutses enne sõda seltsiliikumises ja hariduses. 1944 kutsuti ta Tartu ülikooli juhtima rahvaluule kateedrit, kuhu ta jäi (ka pärast rahvaluule ja kirjanduse eriala ühendamist)

² Siinjuures peab kindlasti märkima arhiivijuhataja Oskar Looritsa mõjutusi (vt nt Olesk 1990).

tööle elu lõpuni. (Muru 1989; Jaago 2019b) Laugaste oli rahvaluule õppejõuna kõigi sõjajärgsel perioodil õppinud folkloristide õpetaja. Oma juhtivate ametipostide tõttu – nii ülikoolis, KKI RSis³ kui ka kirjandusmuuseumi nõukogus – oli ta kindlasti sõjajärgse folkloristika mõjuvõimsamaid isikuid. Regilaulude osas oli Laugaste märkimisväärne filoloogilise koolkonna esindaja, alliteratsiooni ning terminoloogia täpsustaja-uuriija, historiograaf. Kuigi ta osales üliõpilastega välitöödel ning kirjutas ka rahvalaulikutest, keskendus ta uurimustes siiski laulude tekstidele – jäädes omal moel truuks õpetaja Walter Andersoni koolkonnale. Ta koostas VK VI, Haljala köite, mille tüpoloogia oli temaatiline ja äärmiselt üksikasjalik. Oma erihuvide – või mõjuvõimu – tõttu sai Laugaste olla esimene isik mitmesuguste tehniliste uuenduste juures, nagu magnetofoniga salvestamine, filmimine, ostsilloograaf, loengute salvestamine jmt. Tema bibliograafia viitab täpsusvajadusele, statistilisele huvile (Muru 1989). Laugaste elutöö võtab ilmekalt kokku 75 aasta juubeliks avaldatud intervjuu pealkiri „Vana Kandle korrastaja“ (Velliste 1984).

Foto 4.
Ülo Tedre
Tartus Keele ja
Kirjanduse Instituudi
tööruumes 1948. aastal.
Foto: Richard Viidalepp.
KKI, Foto 1954

Ülo Tedre (1928–2015) oli põlvkond noorem, saades kõrghariduse juba nõukogude süsteemis, Tartu Riiklikus Ülikoolis. Temagi haridustee ning karjäär oli toonases mõttes eeskujulik: lõpetanud ülikooli eesti filoloogina, jätkas ta aspirantuuris, kaitses kandidaadikraadi ning asus 1949 tööle Keele ja Kirjanduse Instituudi RSis, saades 1962 selle juhatajaks. Ta oli kindlasti kõige rahvusvahelisemate suhetega eesti folklorist, hoides läbi nõukogude

³ Laugaste määrati 1947. a kohakaasluse alusel vastloodud KKI RSi juhataja kohusetäitjaks, sellel postil oli ta kuni KKI Tallinna kolimiseni 1952. a. Ta juhtis ka 1971. aastal sektoris asutatud orjuslaulude uurimise rühma ning kuulus oma positsioonile kohaselt mitmete monumentaalsete väljaannete ja ettevõtmiste komisjonidesse ning nõukogudesse. (Velliste 1984; Tedre 1997; Ahven 2007)

perioodi üleval eesti-soome folkloristide ajaloolisi suhteid (Kuusi ja Tedre 1979). Alustanud lõppriimiliste laulude uurimisest, jätkas ta mitmesuguste žanridega. Filoloogilise koolkonna esindajana olid tema uurimismaterjaliks arhiivitekstid, mitte niivõrd välitöökogemus. Regilaulude osas on kindlasti märkimisväärsed tema stereotüüpia- ning kirjanduslike mõjude uuringud. Ta oli väljaande „Eesti rahvalaulud. Antoloogia“ (ERLA 1969–1974) koostaja ja toimetaja, mõjutades sellega tugevalt regilaulude temaatilise tüpoloogia kehtestamist. 1999. aastal ilmus tema toimetatuna VK VIII Jõhvi-Iisaku köide, kus ta jätkas antoloogias välja kujunenud temaatilist tüpoloogiat mõnevõrra funktsionaalsusele painutatult.

Nende kolme kõrval oli loomulikult teisi folkloriste, kes rahvalaulude publitseerimisele kaasa aitasid, kuid ei saanud alati äraagi märgitud. RKM ROs olid Tampere lähimad „võitluskaaslased“ abikaasa ning assistendina toetav Erna Tampere (1919–2016), samuti Ottilie-Olga Kõiva (1932–2023) ja Ingrid Rüütel VK Mustjala köite lõpetajaina ning VK traditsiooni edasi vedajaina. VK kolleegiumi sekretär Hilja Kokamägi (1923–2017) osales paljudes VK arenguprotsessides ning alustas VK Jõhvi-Iisaku köite koostamist (lõpetas Tedre). Udo Kolk (1927–1998) osales VK kolleegiumi töös ning koostas VK VI köite muusikaosa. Ning KKI folkloristid Aino Koemets (1912–2004), Ruth Mirov (1928–2022), Udo Mägi (1917–1973) ja Veera Pino (1925–2015) koostasid-toimetasid koos Tedrega regilaulude antoloogiat ja rajasid temaatilise tüpoloogia põhja.

Nõukogude perioodi viljatud arutelud

Eesti folkloristika nõukogude perioodist rääkides on oluline meenutada, et tol ajal eksisteerinud kolme rahvaluulega tegelenud institutsiooni ülesanded olid jaotatud: KKI rahvaluule sektori ülesandeks oli rahvaluule teaduslik uurimine, TRÜ kirjanduse ja rahvaluule kateedril teadlaste järelkasvu harimine, RKM ROI materjalide uurijatele kättesaadavaks tegemine (korraldamine ja kopeerimine) ning allikapublikatsioonide koostamine. Selline ülesannete jaotus tekitas kunstlikku eraldatust, võimuvõitlust ning isikulisi vastuolusid. (Tedre 1997)

Tulles tagasi VK saatuse juurde, oli märgiline teatav tagasipööre klassikaliste folkloorižanride juurde 1954. aastal, kui Stalini surma järel muutus ka teaduspoliitika. Kadus surve uurida „rahvaloomingut“ koos absurdse võitu kohustusega juhendada folklooriharrastust, regilauludes leiti piisavalt ainet sobitumaks „klassivõitlust“ käsitleva folkloori uuringutega (Saarlo 2018). Ühtlasi leiti ka võimalus pöörduda tagasi tõsiseltvõetava filoloogia – tekstikriitika, arhiivitekstide, autentsuse ning tüpoloogia problemaatika poole.

1954 tegi Eesti Riiklik Kirjastus Kirjandusmuuseumile ettepaneku teaduslike rahvaluuleväljaannete koostamiseks. Sõjajärgsete aastakümnete teaduspoliitilist käsuaheelat arvestades oli tegu erakordse võimalusega. Toona ei saanud teadlased ega teadusasutusedki otsustada vajalike uurimisteede ja või avaldamisprioriteetide üle, vaid seda tehti partei suunistega kõige kõrgemalt poolt. Stalini või teiste kõrgete parteilaste ajaleheartikli peale võisid terved uurimiskoolkonnad ja -alad üleöö põrmuks variseda ning teised ootamatult soosingusse tõusta. Kirjandusmuuseum Teaduste Akadeemia allasutusena kuulus ideoloogiliste asutuste hulka, olles seega partei erilise tähelepanu all. Teisalt pidi mõistagi arvestama erakordselt kitsaste trükioludega, mis kestsid ju nõukogude perioodi lõpuni ning vajutasid teadlaste olemusvõitlusele oma pitseri. Seega oli Stalini surma järel toimunud suunamuutus ning nõudlus kaasaegsete „rahvaloomingu“ kogumike asemel klassikalisi folkloorižanre sisaldavate monumentaalköidete järele folkloristide jaoks kindlasti pööre tagasi terve mõistuse juurde. Küllap sisaldas see ka teatavat lootust olude normaliseerumiseks – muu hulgas, et eesti folklooriga tegelemist ei peetaks enam ilminguks kodanlikust natsionalismist.

RKM RO Tamperega eesotsas haaras võimalusest ning kutsus kokku „arutluskoosoleku eesti rahvalaulude väljaandmise põhimõtete kohta“. 27. IV 1955 Tartu Ülikooli peahoones toimunud üritusel osalesid paljud folkloristid, kirjandusteadlased, ajaloolased jt huvilised. Ühiselt tõdeti rahvalaulude väljaandmise hädavajalikkust ja asutuste koostöö möödapääsmatust – see polnud töö, mida teinuks üks inimene või isegi üks institutsioon. Otsustati kokku kutsuda väljaande kolleegium.

VK kolleegium – koosseisus Herbert Tampere (RKM RO juhataja), Eduard Laugaste (TRÜ EKRK dotsent), Udo Kolk (TRÜ aspirant), Eduard Ertis (RKM direktor) ja Ülo Tedre (KKI RS) alustas optimistlikult ja asus põhiküsimuste läbiarutamise juurde. Otsustati jätkata regilaulude väljaannet „Vana kandle“ nime all, järgides topograafilist (kihelkondlikku) printsiipi. Väljaanne pidi tulema akadeemiline, sisaldades nii kõikide vastavast kihelkonnast kogutud laulude tekste, meloodiaid kui ka esitustavasid, laulud liigitatud temaatilis-funktsionaalselt. Tegeleti küsimustega, milliseid laululiike VK-sse üldse võtta ja kuidas neid liigitada. Eesti regilaulude kogumise ajaloo iseärasuste tõttu on esiteks kogutud tekste ja viise enamasti eraldi – sõltuvalt viiside üleskirjutamise spetsiifiliste oskustega kogujate nappusest enne helisalvestite kasutuselevõttu –, seejuures muidugi tekste määratult enam. (Vt nt Sarv 2002) Teiseks on sõltuvalt kogujate ettevalmistusest ning kogumispoliitikale kohatisest vastuolekust tingituna talletatud nii regilaule, lõppriimilisi laule kui

ka nende vahe- ja kõrvalvorme suisa segiläbi – üsna nii, nagu need ka suulises laulukultuuris koos käibel olid.⁴

Otsustati, et VK köited peavad valmima nii, et esindatud oleks erinevate regilaulupiirkondade laulud (nt Mulgi, Virumaa, saared jne), igast esimesena piirkonna esinduslikem. Esialgselt pidi RKM RO tegelema saarte regilauludega (ette oli valmistatud Muhu materjale), KKI osaks jäi Ida-Virumaa, TRÜ hooleks Haljala ja mulgi kihelkonnad. Optimistliku ajakava järgi loodeti umbkaudu 35 VK köidet koostada kolme-neljakümne aasta jooksul. (Põldmäe 1958; Laugaste 1974b)⁵

VK kolleegiumi töö ei edenenu siiski nii kiiresti, kui plaaniti. Algatati igakevadised rahvaluule konverentsid, mis olid algselt mõeldud VK koostamise problemaatika aruteluks, kujunesid aga sisuliselt eesti folkloristika aastakonverentsideks (vt nt Kõiva 1961b; Rahvaluulealastest... 1965).

RKM ROs alustati lisaks regilaulude kopeerimistööle Tampere juhtimisel ka frontaalset kogumistööd, mis oli sisuliselt „päästeaktsioon“: viimaste regilauluoskajate helisalvestamine ja laulikute kohta materjali hankimine. Rahvaluuleekspeditsioonidel osalesid lisaks folkloristidele ka konservatooriumi tudengid viiside üles kirjutajatena (vt Tampere 1961; Tamm 2002: 228–239).

1970. aastate alguseks, VK I köite 100. ilmumisaasta lähenedes ei olnud ükski uus VK köide trükist ilmunud. 1971. aasta aprillis algatas Eduard Laugaste (1971a) diskussiooni Keele ja Kirjanduse veergudel, mis vältas läbi terve aastakäigu.⁶ Erinevate erialade autorid –

4 Regilauludeks loetakse Eesti (ja läänemeresoome) traditsioonis vanemat algriiemilist rahvalaulu, millele eelnesid ja millega samaaegselt olid käibel mitmesugused muud lauluvormid (nt Rüütel 2010). 18. sajandist alates hakkas regilaulu kõrvale ja asemele tulema lõppriimiline rahvalaul, selles protsessis kujunes nn siirdevormiline laul, millel oli mõlema laululiigi tunnuseid. (Rüütel 1969b; 1971)

5 Optimismi ulatus saab mõistetavamaks, kui arvestada, et Eesti rahvusteadustes opereeritakse tavapäraselt 112 kihelkonnaga, millest enamikust oli kogutud märkimisväärne hulk regilaule. Esimeses VK kolleegiumis kokku lepitud prioriteetsed piirkonnad olid kahtlemata laulurikkaimad Eestis. Eestist on talletatud kokku ligikaudu 150 000 regilaulu. Kui esimestes VK köidetes avaldati paarsada laulu, siis viimastes ligikaudu 3000. Vana hea nali mitmesajast aastast, mis kõigi regilaulude avaldamise peale kulub, on endiselt, ka 14. köite trükkimise järel aktuaalne.

6 Keeles ja Kirjanduses trükiti selle väitluse käigus tosinkond eri mahuga artikleid, arvamusi, kommentaari, repliiki ja vastuväidet, kuid asjaomased avaldasid samasisulisi kirjutisi ka päevalehtedes ja mujal perioodikas, nt Laugaste 1971b. Õigupoolest algasid vaidlused VK küsimustes juba 1955. aastal ajalehe Sirp ja Vasar veergudel (Laugaste 1955b; Tedre 1955).

folkloristid, lingvistid, ajaloolased, kirjandusteadlased jt – kinnitasid vajadust regilaulude teadusliku publikatsiooni järele ja kutsusid üles kiiresti ettevalmistustööd lõpetama.

Kirjaridade vahelt paistavad tugevad institutsioonide ja isikute vastuolud, mis näivad olevat kõigile teada, kuid mida eelistatakse mitte märgata. Kui jätta kõrvale isiksuste kokkupõrked, siis kumavad vaidlusest läbi enim institutsioonide hierarhilised suhted. Nagu eespool mainitud, olid folklooriga tegelevatel asutustel erinevad ülesanded, mis väljendus nii eesmärkide seadmises, töötajate eneseteostuse ja karjäärivõimalustes kui sellega seotuna prestiižis ning lõppeks ka palgaastmestikus (Ahven 2007; vt ka Goršič 2017). Keeles ja Kirjanduses avaldatud arvamuste keskseks teemaks tõusis RKM RO „mahajäämus“ registrite koostamisel ning koopiade trükkimisel, mis takistavat teiste institutsioonide edukat VK käsikirjade koostamist (nt Tedre 1971; Laugaste 1973; 1975a). See on ilmne näide institutsionaalsest lõhenemisest. Väga lihtne oli toonast retoorikat kasutades muljet jätta, nagu oleks tegu KMi teadliku vastutöötamisega tööplaanide koostamisel prioriteetide seadmisel või suisa juhtimisvigadega.⁷ Siiski püüti välja tuua töö toppamise tegelikke põhjuseid: raha- ja tööjõupuudust ning ülesannete ja ressursside ebaõiglast jaotust. Hoolimata elavast diskussioonist ja sellele pööratud kõrgemastki tähelepanust (Ahven 2007), ei teostunud Laugaste ettepanek luua KKI juurde „Vana Kandle“ sektor (Laugaste 1971a), kõik ettevalmistustöödega seotud isikud pidid seda tegema oma põhitöö ja muude kohustuste kõrvalt.

Töenäoliselt ei adutud VK kolleegiumi töö alguses käsi-kirjade koostamise – laulutekstide kopeerimine, tüpologiseerimine, redigeerimine – tegelikku mastaapi. Võimalik, et ettevalmistavate töödega valgutigi liiga laiali – lisad, registrid, ülevaated, taustal frontaalsed välitööd –, võib-olla takerduti liialt pisasjadesse (Rummo 1971), kuid selge on, et ilma küllaldase tööjõuta ei saanudki VK köited valmida.

Diskussiooni tulemusena kutsuti 1972. aastal taas kokku VK kolleegium, mille publikatsioone ette valmistav tegevus oli vahepeal taandunud konverentsi korraldustoimkonnaks ja seejärel sootuks vaibunud. Nagu kinnitati, oli uue VK „Kolleegiumi põhiülesandeks väljaande teoreetiliste ja editsiooniküsimuste lahendamine, et ettevalmistatav tekstikogu vastaks tänapäeva nõuetele ja teaduse tasemele“ (Laugaste 1975b). Kolleegiumi värskest tegevusest anti aru ka Keele ja Kirjanduse veergudel (Rüütel 1972; 1973a; 1973b;

7 Selleks et materjali korrastamine oli „avalikkust“ kõnetav teema, viitab asjaolu, et 1975. aasta RKM-i Kreutzwaldi päevade kõnes raporteeris direktor Eduard Ertis: „Saadi üle rahvaluulekogude üldregistri koostamise mahajäämusest“ (Kahu 1976).

Laugaste 1974a; 1975b). Neist aruannetest ilmneb, et kuigi taas arutati üldküsimusi, nagu köidete ilmumise järjekord ja tegijad asutuseti (Vana Kandle ... 1974), vaieldi tuliselt ka konkreetsemate küsimuste üle, nagu laulude valik ja järjekord, tüübinimed, redigeerimine, numereerimine jne; siiski jõuti ka valminud käsikirjaosade arutamiseni.

Uuest hoost ning Keele ja Kirjanduse veergudel avaldatud avalikust huvist ja survestki hoolimata läks VK köidete ilmumiseni veel tükk aega. Tampere surm 1975. aastal katkestas töö Mustjala köitega, seda jätkasid Erna Tampere, Otilie Kõiva ja Ingrid Rüütel. Kuid käsikirja valmimise ajamahukusele lisaks võttis ajastule omaselt palju aega ka käsikirja raamatuks saamine.

VK kolleegium saatis VK V (Mustjala) käsikirja KMi teadusnõukokku 23. detsembril 1977, kus see viis päeva hiljem heaks kiideti. Sellega loeti kolleegiumi töö lõppenuks ning asutati VK peatoimetuse, mida asus juhtima Eduard Laugaste. Käsikiri anti VK peatoimetusele üle, kus seda hakati arutama alles 1979. aasta juunis. Kirjastusele anti käsikiri üle juulis – pärast Heldur Niidu kriitilist artiklit Keeles ja Kirjanduses (Niit 1979). Trükist ilmus VK V, Mustjala köide 1985. aastal – 110 aastat pärast esimese VK vihiku ilmumist, 30 aastat pärast VK arutluskoosolekut, 10 aastat pärast koostaja Herbert Tampere surma.

Järgmised, nõukogude perioodil koostatud osad ilmusid: VK VI Haljala (I ja II, 1989), VK VII Kihnu (I ja II, 1997 ja 2003), VK VIII Jõhvi ja Iisaku (1999).⁸

Remargina saab lisada, et pärast VK kolleegiumi laiali saatmist ja VK peatoimetuse töö katkemist asjaomaste pensioneerumise tõttu on taasiseseisvunud Eestis koostatud ja trükki toimetatud kuus VK köidet: VK IX Lüganeuse (2009), VK X Paide ja Anna (2012), VK XI Kodavere (2014), VK XII Vaivara ja Narva (2018), VK XIII Laiuse (2019), VK XIV Peetri (2021). Piduliku nimetusega toimkondade puudumisest hoolimata peab siinkohal ära märkima projektijuhi, sarja peatoimetaja Janika Orase viljakandvalt järjekindla töö koostajate-toimetajate-kirjutajate ergutamise, suunamise, rahastamise korraldamise ja muude loendamatute tähtsate pisiasjade alal.

8 Peab möönma, et 1990. aastate lõpus ja 2000. aastatel taasiseseisvunud Eestis ilmunud VK köited on nõukogude perioodi folkloristika viljad. Kihnu ja Jõhvi-Iisaku köidete käsikirju valmistati ette juba 1970. aastatel, need kuulusid asutuste tööplaanidesse ning nende üle arutati sisuliselt VK kolleegiumi ja toimetuse koosolekutel. (Vana kandle... 1974)

Liigitus ja tüpologia – koolkonnad ja leerid

Sõjajärgsete aastakümnete VK kolleegiumi ning peatoimetuse koosolekute kohta on säilinud protokolle⁹, trükitis ilmunud aruandeid ning asjaomaste kirjalikke ja suulisi mälestusi (Tedre 1997; 1999). On selge, et ajakirjanduses trükitud aruannete, käsikirja jäänud protokollide ning aastakümneid hiljem avaldatud isiklike mälestuste sisu, eriti rõhuasetused on mõnevõrra lahknevad. Peab arvestama, et ka protokollid – ja eriti 1950.–1960. aastatel – olid kirjutatud teadmise, et neid loevad lisaks asjaomastele ka teised. ERA EFAMi arhiivis katkestustega säilinud protokollidest ilmneb tüpoloogilise sõja dünaamika ja olemuse mõningane sarnasus 20. sajandi maa-ilmapoliitikat juhtinud nn külma sõjaga. Kui algselt tekitasid konflikte asutuste hierarhilised suhted ja võitlus ressursside pärast – näiteks, kes peab keda informeerima VK tööplaani võtmisest, kuidas planeerida välitöid, ja milliseid kanaleid pidi kirjavahetus peaks liikuma,¹⁰ siis aasta(kümne)te möödudes süvenesid isiklikud vastuolud, mis avaldusid vastaspoole pädevust küsitavaks seadvates repliikides. Nii tuleb ka 1970. aastate protokollidesse aina enam teravaid toone. VK kolleegiumi 9. protokoll 27. detsembril 1974 toimunud koosolekust kajastab pikka vaidlust Tampere koostatud Mustjala regilaulude tüpologia üle.¹¹ Laugaste, kes nõuab liigitusel lähtumist tekstidest, väljendab mõistmatust seoses võimalusega tugineda liigitusel kolmele komponendile – tekstile, viisile ja kombestikule – lausega „Sellest ebakonkreetselt ja ebaloogilisest mõttekäigust pole ma võimeline aru saama“. Tamperet asendanud Otilie Kõiva selgituste peale jagas valmisolekut kaalumiseks ning mõistmiseks üksnes Ülo Tedre, teised toetasid Laugaste seisukohti. Järgmisel koosolekul, 3. aprillil 1975, võeti vastu Laugaste välja töötatud VK laulude liigitamise põhimõtted

9 Arutluskoosoleku protokoll ning VK kolleegiumi asutamise ja koosolekute protokollid asuvad ERA folkloristika ajaloo materjalide arhiivis seerias EFAM, „Vana kandle“ kolleegiumi materjale. Käesoleval aastal jõudis EFAMisse osa Laugaste arhiivist, mis sisaldab mh VK peatoimetuse koosolekute protokolle aastaist 1979–1983.

10 Näiteks Herbert Tampere, Richard Viidalepa ja Ülo Tedre kirjavahetus aastatel 1958–1961 (EFAM, „Vana kandle“ kolleegiumi materjale).

11 Tampere oli selleks ajaks VK kolleegiumi tööst eemaldunud halva tervise tõttu, teda esindas Otilie Kõiva. Tagantjärele saab osutada, et väga paindumatult Tampere süsteemi vastu seisev koosolek – milles osalesid Laugastet toetavad Udo Kolk, Loreida Raudsepp (KKI) ja Hilja Kokamägi (RKM), vaikiv protokollija Paul Hagu, RKM direktor Ertis, ning Tedre – toimus kolm nädalat enne Tampere surma. (EFAM, „Vana kandle“ kolleegiumi materjale)

(vt Laugaste 1974b), rõhutades, et laulud „rühmitame ikkagi teksti sisu alusel, sest tekst on tüübi mõttes püsiv, meloodia aga ühine paljudele tekstidele [---] Seega: meloodia ei mõjuta midagi.“ Ning, naeruvääristades nüüdseks juba lahkunud Tampere seisukohti, märgib Laugaste:

*Kahtlused ja etteheited, nagu võiks tüpologiseerimine ükskõik mille alusel jätta **kihelkondliku iseloomu** välja toomata või seda koguni varjata või moonutada, ei ole põhjendatud. See on siiski mingi bona fide väide.¹²*

Keeles ja Kirjanduses ilmunud ülevaade kolleegiumi otsustest sisaldab vaid vaoshoitud konstateeringuid, et tüpoloogia

väljaande struktuur võeti üldjoontes vastu samal kujul [---] Peeti vajalikuks üksnes mõningate temaatiliste rühmade ümberpaigutamist. Viljakate arutluste käigus on selgunud paljud kitsaskohad teoorias, terminoloogias ja materjalide korrastuses. (Laugaste 1975b)

Kuigi protokollide stilistiline täpsus võib sõltuda protokollijast – seda tööd tegid nt Hilja Kokamägi, Ingrid Rüütel, Paul Hagu –, siis igal juhul tuleb protokollidest ja aruannetest ilmsiks, et lisaks laulude avaldamise piirkondlikule järjekorrale, millest sõltusid asutuste tööplaanid, ning laulude valikule, millest sõltus ettevalmistatavate köidete maht, pühendati kõige rohkem aega ja vaeva laulude liigituse ja tüpoloogia põhimõtetele (nt Laugaste 1974b). Mida hilisemasse järku jõudsid VK käsikirjad, seda pikemaks ja üksikasjalikumaks – ning maksimalistlikumaks – muutusid liigitamise üle peetavad vaidlused.

Kui sisuliselt oligi küsimus eri arusaamades regilaulude olemusest, siis probleeme süvendasid isikutevahelised vastuolud. Tulised vaidlused selle üle, kas laulude liigitamisel peab arvestama üksnes teksti (Eduard Laugaste) või ka meloodia, funktsiooni või veel millegagi (Herbert Tampere), keesid aastakümneid. Isegi põhimõtteliselt sarnastelt lähtekohtadelt, temaatilistelt alustelt liigitusele lähenevate Laugaste ja Tedre vaidlused läksid teravaks pisiasjade kallal närides, nagu näiteks laulude järjekord laulutüübi piires. „Fondid on üksused, kujunenud igaüks omal viisil, omade nõuetega. Ainult võhik võib seda mitte teada ega arvestada,“ pareerib Laugaste Tedre soovi järjestada laulud absoluutset kronoloogiat järgides.¹³

¹² Vana kandle kolleegiumi 10. protokoll, 3. IV 1975.

¹³ Samas.

Foto 5.
 Ülo Tedre esinemas
 Kirjandusmuuseumis
 Kreutzwaldi päevade
 konverentsil 1976. aastal.
 Foto: A. Mikk.
 EKLA, B-101:882

Liigilis-tüpoloogilise konflikti ning tüpoloogilise maksimalismi tähtsuse tagamaid peab otsima sõjajärgsest laulu-uurimisest laiemalt. 1950. ja 1960. aastatel ilmus ridamisi artikleid, mis olid pühendatud vastandlikule nähtusele – regilaulude varieeruvusele ja stereotüüpsusele. Regilaulule kui suulise kultuuri nähtusele on loomuomane, et see koosneb ühest küljest väljakujunenud üksustest (vormelitest, stereotüüpsetest värssidest ja sõnauhenditest), mida kasutatakse loovalt, igal esitusel vastavalt vajadusele muutes. Selliste nähtuste uurimisega tegelesid noored folkloristid Udo Kolk, Ülo Tedre, Otilie Kõiva, Ingrid Rüütel, kes olid õppinud sõjajärgses ülikoolis ning teatud moel vabad geograafilis-ajaloolise meetodi eelhäälestusest regilaulude uurimisel (Jaago 2010). Enamik nende kirjutistest olid ajendatud VK tüpoloogiate koostamise problemaatikast, kuid jõudsid rahvaluule uurimise põhiküsimuste sõnastamise ja terminoloogilise täpsustamiseni: vaieldi selge(ma)ks laulutüübi, variandi, teisendi, motiivi jms mõisted (Kolk 1959; Tedre 1964a; Rüütel 1969a). Juba selliste põhimõistete juures mängib rolli koolkondlik taust. Filoloogilises uurimuses, mõnes mõttes geograafilis-ajaloolise uurimismeetodi pärandina nähti laulutüüpi teatud ideaalkujuna, millest lahknevad teisendid ja variandid. Kui vaadata regilaulu aga esitaja seisukohalt, etnoloogiliselt, luuakse laul igas esituses uuesti ja laulutüüp on abstraktsioon kõigist esituste variantidest. Selline laulutüübi eri alustelt sõnastamine mõjutab ka tüpologia ülesehitust – see peab olema kas täpne ja üksikasjalik või vastupidi paindlik, vastava piirkonna traditsioonist lähtuv.

Filoloogiliselt poolelt üritati sel perioodil stereotüüpsuse määratlemise ja statistiliste mõõtmiste abil kindlaks teha, millised on muutumatud osised, millise osa värsist peab sisaldama muutumatu osis, et seda saaks nimetada samaks värsiks jms (Kolk 1962; Tedre 1964b). Jõuti ka variatiivsuse mõtestamiseni – selles ei nähtud enam eksimist, väärendamist, vaid suulisele traditsioonile omast teadlikku

muutmist, varieerimist ja improvisatsiooni (Kõiva 1961a). Kombati ka regilaulužanri piire, jõudes regivärssidest siirdevormiliste laulude kaudu lõppriimiliste lauludeni (Rüütel 1969b; 1971).

Foto 6.
Herbert Tampere
Kreutzwaldi päevadel
Kirjandusmuuseumis
1966. aastal.
Foto: Richard Hansen.
EKLA, A-101:291

Tampere ei astunud eespool käsitletud VK-alastesse väitlustesse Keele ja Kirjanduse veergudel vastaspoole rünnakute ega eneseõigustustega. Endise RKM RO juhatajana¹⁴ pidi ta tundma vastutust RO töökorralduse eest, eriti ekspeditsioonilise ja arhiivikorraldusliku töö vahekorra osas, mis teravalt tõstatus. Seistes otsekui vaidlustest eemal, panustas Tampere arutelusse teoreetilistest vaadetest VK ajaloost ning tekstide-viiside ettevalmistamise põhimõtetest (1958; 1960; 1972; 1974). Laugaste, kes oli esimesel sõjajärgsel kümnendil poliitilistest muutustest ajendatuna avaldanud mitmeid programmilisi kirjutisi rahvaluule uurimise uuendustest (1946; 1947), kirjutas järgnevatel kümnenditel rohkem regilaulude vormiküsimustest (1955a; 1962; 1969) ning konkreetsetest VK koostamise tehnilistest üksikasjadest (nt 1974b; 1979). Tedre suurim panus tüpoloogiatöösse oli kahtlemata Eesti rahvalaulude antoloogia (ERIA) koostamine-toimetamine ja saatesõnade kirjutamine, kujundades regilaulude temaatilise tüpoloogia raamistiku, mida kasutatakse tänapäevani. Oma panuse tüpoloogilisse vaidlusse andis ta trükkis ilmunud köidete retsensioonides (vt edaspidi).

Seega, VK käsikirja ühe vajaliku osa, tüpoloogia teoreetiline ettevalmistus oli laiapõhjaline, nii et sõjajärgset regilaulu-uurimist saab nimetada tüpoloogiliseks ajastuks (vt Jaago 2000; 2010; 2019b). Siiski, kui jõuti sõjajärgsete VK köidete käsikirjade valmimiseni (VK V, VI ja VIII), olid nende tüpoloogiad üsna lahknevad, kajastades nii kunagisi

¹⁴ Tampere asemel asus 1966. aastal RKM ROd juhatama Otilie-Olga Kõiva, kes diskussioonis esitaski RO seisukohti, selgitades välitööde vajadust viimaste regilaulu esitajate helisalvestamiseks (n-ö päästeekspeditsioonid) ning arhiivi korraldusliku poole edenemist.

VK kolleegiumi koosolekul toimunud arutelusid, vastuvõetud otsuseid kui ka tüpoloogia koolkondadeks jagunemist, kuid eelkõige siiski nende (põhi)koostajate vaateid.

VK V, Herbert Tampere koostatud ning Erna Tampere ja Otilie Kõiva lõpule viidud Mustjala kõite tüpoloogia jätkab VK III ja IV kõite liigitust, lähtudes etnoloogilisest vaatest regilauludele, jagades laulud kaheks: 1) lüürilised laulud funktsiooni järgi töö ja tavandite ja muude tegevustega seotud ning üldine (tavandiväline) lüürika; 2) lüroepika. Võrdluse huvides olgu mainitud, et Mustjala 1500 laulu oli jagatud 418 tüüpi, mis omakorda olid jaotatud 6 liigi ja 24 alamliigi vahel.

Kogu läänemeresoome regilaulutraditsiooni kogumis- ja uurimislugu arvestades on pea skandaalne lüroepika, eesti traditsioonis eepilise laulu aseaine, jätmine viimaseks, osutades justkui selle tähtsusetust. Põhimõtteliselt on viidatud ka võimalusele lüroepika kategooriast loobuda, kuna piirid lüürikaga on hägusad ja jutustav komponent lauludes suhteline. (Kõiva 1975) Märgiline on töö- ja tavandilaulude asetamine järjekorras esimeseks. Regilaulude taandudes olid kõige kauem käibel kindla funktsiooniga – enamasti pulmade või kalendritähtpäevadega seotud laulud. Tampere on rõhutanud regilaulude tüpoloogia paindlikkuse vajadust – see peab lähtuma regilaulu elust konkreetse lokaalses traditsioonis. Mustjala kihelkonna laulud esindasid Lääne-Saaremaa laulutraditsiooni, mis oli Tampere jaoks põnev üleminekuala, mitte arhailine n-ö puhas regilauluala. Pulmalaulud ja kuulsad pulmalaulikud olid Mustjala traditsiooni kese, nende positsioon kujundas ka kihelkonna lauluväljaande tüpoloogia.

VK VI, mille koostas Eduard Laugaste, lähtub oma koostatud Haljala kõites filoloogilise koolkonna kohaselt laulude temaatikast ja jagab laulud lüroepikaks ja lüürikaks. Lüüriline osa koosneb mitmest alaosast, mille hulgas on ka tavandilaulude hulka kuuluvaid alamrühmi (nt pulmalaulud ja lastelaulud, vt „Regilaulude sisulised rühmad“, VK VI:2: 726). Laulude liigendus on vastandina VK V kõitele äärmiselt üksikasjalik, taotlusega ammendavusele, mis toob kaasa hulga üksikute laulutüüpidega alamrühmi. Ligi 4000 Haljala laulu on jaotatud 1123 tüüpi ja rühmitatud 26 rühma ja ligikaudu 150 alamrühma, millest osal on veel omakorda alamrühmi.¹⁵ Laugaste eesmärk oli välja töötada universaalne tüpoloogia, mis oleks kasutatav ka teiste – või suisa kõigi VK köidete tüpoloogiana.

¹⁵ Laulude üldnumeratsiooni ja dublettide tõttu on keeruline tuvastada täpselt avaldatud laulude arvu (vt Tedre 1991), samuti mitmetasandilise liigituse tõttu liikide-alamliikide omavahelisi suhteid ja täpset arvu.

Laugaste kompromissitus ja enesekindlus on lõpuni välja minev, alates kõige esmasemast, nagu laulude üldnumeratsiooni puudumine ning tüübisisesse numeratsiooni asendamine tähtedega, millega ta soovis järgida Neusi eeskujut, kuid maksis lõivu kõite kasutusmugavusele. Ilmselgelt on lahknetud VK kolleegiumi otsustest: trükitud on loodushäälendeid ja uuemaid, mitteregivärsilisi lastelaule. (vt Saarlo 2012) Samuti on võrdlevast tüübiregistrist näha, et pole kinni peetud Laugaste enese nõudest lähtuda varem kokku lepitud tüübinimedest (Laugaste 1974b).

VK VIII, Hilja Kokamäe alustatud ja Tedre lõpule viidud Jõhvi ja Iisaku kõite tüpologia järgib üldjoontes ERIAs väljakujunenud temaatilis-funktsionaalset jaotust, kus laulud on jagatud 1) lüroepilisteks ja 2) lüürilisteks lauludeks. Lüüriliste laulude alla kuuluvad mõned funktsiooni põhjal eristuvad laulurühmad, nagu nt pulmalaulud ja nõidussõnad. Kokkuvõtlikult on 2362 laulu jagatud 796 tüüpi, kahe põhiliigi laulud jagunevad omakorda kokku 25 rühma ning 69 alamrühma vahel.

Teksti ja funktsiooni „võitlus“ tuleneb folkloristide erinevast taustast: filoloogilise suuna esindajad peavad tähtsaimaks laulu teksti, etnoloogilise suuna esindajad aga regilaulu „tegelikku elu“: funktsiooni ja konteksti. Kindlasti pole kumbki suund äärmuslikuna ammendav: üksnes lauluteksti temaatikast lähtumine muudab tekstide lõpliku liigitamise kohati võimatuks regilaulude kui suulise luule eripärade tõttu, näiteks tekstiosade esinemine mitmetes laulutüüpides ja -liikides, ja eelkõige vaatab mööda tõsiasjast, et regilaul ei ole üksnes tekst, vaid ka meloodia ja esitustava. Funktsiooni esikohale seadmine tekitab omakorda probleeme (regilaulu)traditsiooni muutlikkuse tõttu: ühel laulutüübil võib eri aegadel ja situatsioonides olla erinev funktsioon. Rääkimata sellest, et suure osa arhiivis talletatud laulutekstide funktsioon pole taustandmete puudulikkuse tõttu teada või polnud see teada esitajalgi mitte.

Tüpoloogilistest vastasseisudest annavad lõppkokkuvõttes märku ka ilmunud teoste retsensioonid, millest käsitlen siinkohal vaid asjaomaste VK kolleegiumi liikmete kirjutatud. Nii näiteks Ottilie Kõiva kirjutatud ERIA retsensiooni mahust valdava osa hõlmabki tüpologia üksikasjalik vaatlus (Kõiva 1975). Ta viitab, et hoolimata antoloogia suurest mahust ja eeldatavast ammendavast regilaulutraditsiooni käsitlesest ei pruugi tüpologia olla lõplik, tsiteerides koostajaid, et antoloogia eesmärk on „laulutüüpide esialgne piiritlemine ning nende

omavahelistele seostele osutamise“.¹⁶ Tähelepanuväärne on seejuures, et Kõiva kiidab temaatilise tüpoloogია mahuka antoloogia puhul mõistlikuks valikuks – oli ju Kõiva Tampere kolleegi ja mõttekaaslasena, ning Kihnu elava laulutraditsiooni dokumenteerijana, etnoloogilise koolkonna esindaja ja funktsioonil põhineva liigitusaluse järgija.

Tedre, kes oli üks viljakamaid retsenseerijaid, võttis oma hooleks nii Tampere kui Laugaste koostatud VK köidete arvustamise. 1986 ilmunud VK V retsensioonis tunnustab ta Tampere temaatilis-funktsionaalse tüpoloogია asjakohasust ja möönab, et on ise muutnud oma seisukohti temaatilise tüpoloogिया osas (Tedre 1986). Juba varem, 1977 kirjutas Tedre VK V käsikirja retsensendina:

*Tekstide liigituses on ilmselt teadlikult jälgitud H. Tampere kontseptsiooni. Niisiis pole mõtet sellega polemiseerida. Küll aga tulnuks mõelda, kas n-ö dogmaatiline kinnihoidmine antud skeemist on asjakohane.*¹⁷

Seevastu VK VI temaatiline tüpoloogिया – nagu ka mitmed muud tekstikorralduslikud lahendused – saavad Tedre hävitava hinnangu osaliseks (Tedre 1991). Tedre demonstreerib oma arusaamade avarumist filoloogilisest lähenemisest etnoloogia suunal rõhutades, et kaasaegses teaduslikus väljaandes ei piisa ainult laulu tekstist, vaid eriti tavandilauludel on kombeid ja taustu avava konteksti lisamine hädavajalik (samas: 374–375). Temaatika tähtsust rõhutab tüpoloogिया arvustelu sisse juhatav lause: „Oluline on ka lauluainese liigitus, millest johtub suurel määral ülevaatlikkus, aga samuti tekstide kasutatavus.“ See lause võiks kaasaegsele lugejale selgitada kogu regilaulude välja andmisega seotud problemaatika kriitilisust asjaomaste jaoks: tegu ei olnud üksnes isiksuste kokkupõrgete ja võimumängude, vaid tõepoolest (regilaulu)maailmavaatelistele küsimustega. Igatahes heidab Tedre liigituse osas Laugastele ette loogika puudust ja järjekindlusetust, loomuliku jaotuse segipaiskamist ja ähmaseid põhimõtteid (samas: 375). Laulude tüüpideks jagamisel heidab Tedre koostajale ette ebajärjekindlust ja kokkulepetest möödavaatavat isepäisust (samas: 377). Tedre võtab VK VI tüpoloogिया osa kokku:

16 Taolise tagasihoidliku, pisendava, otsuste mitte lõplikkusele viitava ning vastutust mitte võtva määratluse taga võib olla loomulikult toonane teaduskirjutiste stiil, mis jättis alati ruumi vaidlusteks ning edasiseks uurimiseks. Sellest stiilist saab parima pildi bibliograafiast, kus „Mõningaid mõtteid ...“ oli toona tõenäoliselt levinumaid pealkirjade algusi.

17 Retsensioon on dateeritud kuupäevaga 23. XII 1977. EFAM, VK kolleegiumi materjale. Vana kannel V: Retsensioonid, kirjavahetus trükikojaga.

Ja ikkagi tuleb tunnistada, et VK VI laulude liigitus, liikide järjestus, laulude paigutus liikidesse, laulude pealkirjastamine, tüpoloogiline korrastatus ja tekstoloogiline esitus on rabedad, lõpuni mõtlemata, sisaldavad eksimusi ja otseseid vigu (samas: 377).

Tedre oli tuntud üksikasjalike ja teravate retsensioonide poolest, kuid sellisel põrmustaval hinnangul oli kindlasti ka muid põhjuseid lisaks tüpoloogilistele eelistustele. VK kolleegiumi protokollide ning ajakirjanduse veergudel avaldatu põhjal oli Laugaste väga sõnakas reeglite kehtestaja ning printsiipidest kinnipidamise nõudja. Nüüdse, põhimõtteliselt elutõise regilaulumonomendi avaldamisel selgus, et ta ise ei ole neid printsiipe järginud. Aastakümneid vaidlustes osalenud ja tihtipeale eriarvamustega vähemusse jäänud Tedre pidas vajalikuks seda põhimõttekindlustust ebakvaliteetsusena ära märkida.

Taas kõrvalepõikena, hoopis leebemalt on Tedre käsitlenud VK IX tüpoloogiat, täheldades, et temaatiline tüpoloogia ei välista funktsionaalsust. Tüüpide sõja lõppu võiks tähistada möönmine:

Paraku on tüübi määratlemine suhteliselt subjektiivne ja selles võivad arvamused pörkuda. „Õige tüüp“ on suuresti arvamuse asi ja alati hea vaidlusaine. Sestap rõhutaksin, et eelõeldu on minu arvamus ega tähenda ilmtingimata koostaja eksimust või viga. (Tedre 2013: 864)

Sõjajärgsete aastakümnete VK vaidlused olid kantud ideest, et regilaulude tüpoloogia peab olema ammendav, haarama kõiki laule. Ning tüpoloogia peab olema läbivalt ühetaoline, lähtudes samadelt alustelt igas piirkonnas ja igas teemarühmas, ning kasutama samu tüübinimekujusid. Selleks oligi vaja ligipääsu kõikidele lauludele – põhjus, miks masinkirjakoopiate tegemise mahajäämuse probleem RKM ROs teiste institutsioonide esindajate poolt nii suureks puhuti (Tedre 1971; Vana kandle... 1972; Laugaste 1973; 1975a). Plaanimajandusele omase teaduslike tööplaanide täitmist kontrollivate teadusametnike pahameelele lisanduv kõrvaltvaatajate-kolleegide – filoloogilise avalikkuse – kannatamatus oli mõistetav. Rahvaluule monumentaalväljaannete valmimine sümboliseeris rahvusliku kultuuri vastupanu sovetiseerimisele. Selle ebaõnnestumine meenutas üsna valusalt rahvuslaste ärkamisaegseid tülitsemisi sajand varem – nagu vahendas Paul Rummo oma kogemust Hurda ja Eiseni

kemplemisest Soome arhiivides säilinud kirjavahetuses (1971). Ei tohiks ka unustada, et enne arvutite ja andmebaaside igapäevaseks saamist olid trükiväljaanded pea ainuke võimalus, kuidas laiem üldsus regilauluvaramule ligi pääses.

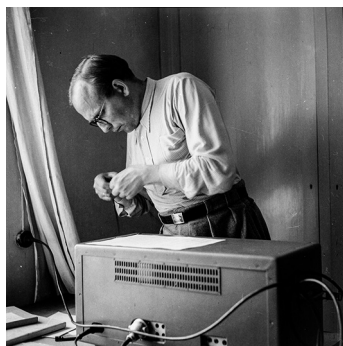
Tüpoloogiline maksimalism kui folkloristika tõsiseltvõetavuse alus

Miks oli tüpoloogiline täpsus nii tähtis, et takistas hoolimata teoreetilise raamistiku läbikirjutamisest 1960. aastatel ning aluspõhja loomisest tegelikku koostööd ja käsikirjade valmimist? Jättes siinkohal kõrvale isiksuslikud vastuolud – mis olidki tõenäoliselt suured, nagu kõrvalseisjate-kaasaegsete kirjutised tunnistavad (nt Rummo 1971; Olesk 1990) – peab pöörduma folkloristika ajaloo ning laiemalt humanitaaria ajaloo poole. Loodusteaduste võidukäik koos ühiskonna moderniseerumise ja tehnilise arenguga ei seisnenud mitte teaduse arengus iseenesest, vaid ka mõjus, mida see avaldas humanitaarsetele erialadele. Positivistlik maailmavaade, mis seadis pjedestaalile loodusteadused, tähtsustas teadmiste kogumise ning esitamise korrastatust ja süstemaatilisust ning ranget metoodilisust.

Vastukaaluna romantilisele ja mütologiseeritud rahvuslikkusele või ilukirjanduslikkusele oli teaduslikkus rõhutatult esil ka eesti folkloristika sünni- ja arenguloos. Nii on Jakob Hurt toonitanud oma väljaannete – „Vana kannel“ ja „Setukeste laulud“ koostamise ja toimetamise teaduslikke põhimõtteid, teostades seda oma aja parimatest teadmistest lähtuvalt (Kalkun 2015: 104–112). Kuigi tihtipeale seostatakse evolutsiooniteooria mõju humanitaarteadustes ideoloogiliste hinnangutega, nagu etnoste ja rahvuste „areng lihtsalt keerulisele, madalalt kõrgele“ või rahvaluule kui minevikku kuuluv talupoeglik „vanavara“ – mitte igasuguse kogukonna igapäevase elu osa (Kalkun 2015) –, on siiski sama tähtis positivistlik objektiivsusnõue, mis välistas „romantismi, nihilismi, agnostismi või lihtsalt kergemeelse teoretiseerimise“, kui tsiteerida Walter Andersoni õpilase Isidor Levini mälestusi (Seljamaa 2007: 889). Elo-Hanna Seljamaa ongi folkloori geograafilis-ajaloolise uurimismeetodiga seoses toonud esile 19. ja 20. sajandi vahetuse positivistlikku vaimu, mis nõuab järelduste ja väidete ranget kooskõla faktidega (Seljamaa 2007). Geograafilis-ajaloolise koolkonna metoodika oli Eesti folkloristika filoloogilisel suunal kasutuses, kuni see 1940. aastatel sovetiseerimise käigus formalistlikuks ümber hinnati (Laugaste 1946; 1947), kuid püsis ideaalina tüpoloogilise sõja arsenalis.

Tiiu Jaago on osutanud, et 1950.–1960. aastate rahvalaulu uurimist iseloomustab pürgimine täpsete teadmiste poole, uurimis- meetodite rangus ning definitsioonide täpsustamine (Jaago 2019a). VK väljaandmise üks aluseid ja ühtlasi põhjuseid oli kõikide laulutekstide avaldamine ja sellega laialdaselt kättesaadavaks tegemine, mis tagaks teaduslike järelduste tegemisel kõikide asjaolude – kõikide variantide – arvesse võtmise. Paul Rummo vahendas VK väitluse alul Keele ja Kirjanduse veergudel filoloogilise avalikkuse diagnostilist muret: „Võib- olla ahistab asjaomaseid spetsialiste absoluutse täiuslikkuse taotlemise kramp, hirm vigu teha, mis paljusid meie ettevõtmisi on pärssinud ja väljagi suretanud?“ (Rummo 1971: 205)

Foto 7.
Eduard Laugaste
magnetofoniga
1950. aastal.
Foto: Richard Viidalepp.
KKI, Foto 2057

Laugaste Andersoni õpilasena oli kindlasti mõjutatud nii geograafilis-ajaloolise koolkonna ideest rahvalaulu algkujust (Jaago 2010) kui lootusest, et hoolsa filoloogilise tööga saab teisejärgulisest kirjanduslikust tekstist – milleks rahvaluulet toona peeti – tõsi- seltvõetava teadusliku uurimisobjekti. Laugaste bibliograafias väljendub tema huvi statistiliste uurimismeetodite vastu (nt Laugaste 1969; Kaasik, Laugaste, Ääremaa 1975), kaasaegsed on omistanud talle püüdlust terminoloogilisele täpsusele, süstemaatilisusele, uurimismetoodika ning tüpologiseerimise täpsusele ja põhjendatusele (Muru 1989: 7), mis vastab täieliselt positivistlikule teadlase ideaalile. Tema järjekindel nõudmine ammendava rahvaluule bibliograafia järele oli muuhulgas seotud vajadusega kindlustada, et uurimise allikad oleks täielikud ja järeldused lõplikud (Laugaste 1975a). Laugaste ei näinud võimalust koostada ühe kihelkonna regilaulu tüpoloogiat, kui tal ei olnud kasutada piisavalt või isegi kõigi teiste kihelkondade kõiki laule (Tedre 1971) ning ühe kihelkonna tüpoloogia pidi sobima kasutada kõigi kihelkondade laulude rühmitamiseks.

Ka Tampere tegeles oma nooruses eksperimentaalse folkloristikaga, foneetikaga jms (Hiimäe 2009b: 435). Kuid tihe

kontakt elava rahvaluulega – rahvaluule esitusega, laulukutega üle terve Eesti laiendas kindlasti tema pilku statistikast ja filoloogilisest tekstianalüüsist kaugemale. Regilaulu elu – ja mitte hääbumine (Särg 2022) – isegi kujuteldav, oli tema tüpoloogia loov põhimõte. Tampere tüpoloogia põhimõte oli paindlikkus – see pidi sõltuma vastava piirkonna laulutraditsiooni iseärasustest (Kõiva 1985).

Nõukogude perioodi teadust iseloomustas kindlasti positivism, vajadus selgete uurimisküsimuste ja üheselt mõistetavate tulemuste järele. Kuigi rahvalooming, mille hulka ka klassikaline rahvaluule ja regilaul loeti, oli nõukogude ideoloogia järgi kõrgelt hinnatud, polnud seda folkloristika kui rahvaloomingut käsitlev teadus. Uurida rahvaluulet, mida nähti kirjanduse eelkäijana, teataval moel alaväärsel kirjandusena, oli õigustamist vajav tegevus ka teiste humanitaarteadlaste silmis. Folkloristide arhiivinduslik ja humanitaarteaduslik autoriteet alandus isetegevuslasi juhendavate spetsialistide sfääri, millele andis tõuke stalinismiaegne nõue instrueerida kultuuriharrastust. (Saarlo 2017; 2018)

Sealjuures, kuigi mitmed (nomenklatuursed) loometöötajad – kirjanikud, kunstnikud, heliloojad – olidki ideoloogiatöötajatena materiaalselt eriliselt kindlustatud, siis kunstiloomingut uurivad humanitaarteadused olid pidevalt alarahastatud (Ahven 2007; ka Goršic 2015; 2017). Sovetliku ideoloogilise ja majandusmudeli järgi olid eelisarendatud sõjatööstusega seotud reaali- ja inseneriteadused ning põllumajandusega seotud loodusteadused. Olelusvõitluses ressursside pideva vähendamise paine all eksistentsiaalselt õigustust otsivad humanitaarteadlased pidid tõestama, et nad on tõsiseltvõetavad teadlased, kelle uurimistulemused pole kõhutundel põhinevad „uljad teoretiseerimised“, vaid kontrollitavatel faktidel põhinevad ümberlükkamatud tõed.

Kokkuvõtteks

Hoolimata regilaulu erilisest positsioonist eesti folkloristika ajaloos, pole regilaulude väljaandmine kunagi kuigi edukaks kujunenud. Jakob Hurda eesmärk VK alustamisega oli anda rahvale tagasi temalt kogutud varandus. Samas pidas ta silmas väljaande teaduslikku külge, selle kasutamist eesti keele ja ajaloo uurimiseks.

Juba Jakob Hurda ajal takistas VK koostamist inimtööjõu ja muu ressursi puudus. Rahalised probleemid ja koolkondlikud eelistused tabasid regilaulude väljaandjaid ka iseseisvas Eestis. Pärast Teist maailmasõda, nõukogude perioodil, kui tekkis soodne võimalus

monumentaalseste väljaannete tegemiseks, ei leitud küllaldaselt tööjõudu, et regilaulu väljaandmiseks ette valmistada.

VK väljaandmise arutelud käivitasid regilaulude tüpoloogia ning teksti, muusika ja esitustavade eripärade uurimise laine, millel oli määratu tähtsus eesti folkloristika terminoloogilises ja teoreetilises arengus. „Vana kandle“ tüpoloogia probleemide lahendamiseks sündisid rahvalaulude olemuslikke külgi – stereotüüpsust ja varieeruvust – uurivad kirjutised. Samal ajal korraldati mitmes Eesti piirkonnas rahvaluule välitööde seeriad, mille käigus õnnestus teha hindamatuid regilaulude helisalvestusi.

Ometi ei jõutud tüpoloogiliste koolkondade vaidlustes – filoloogilise koolkonna temaatiline tüpoloogia *versus* etnoloogilise suuna funktsionaalne tüpoloogia – osapooli rahuldavate lahendusteni. Ühte poolt esindas teadusliku täpsuse ja ammendavuse ideaale järgiv Eduard Laugaste, kes nägi regilauludes arhiivitekste, mis oli vaja tekstoloogiliselt korraldada ja süstematiseerida ühtsete reeglite järgi. Teisel pool oli Herbert Tampere, kes suure välitöökogemuse põhjal nägi elavat regilaulutraditsiooni ja pidas ainuõigeks lähtuda tüpologiseerimisel regilaulu tervikust – tekstist, meloodiast ja esituskontekstist. Tüpoloogiate kolmas koostaja, Ülo Tedre esindas – võibolla oma nooruse tõttu – paindlikumat lähenemist, pidades võimalikuks oma tõdede kõrval ka muid.

Teadusliku täpsuse ja sarja ühtsuse saavutamise ettekäändel raisati lisaks kulutatud närvirakkudele ka aega, VK ilmunises tekkis 44-aastane paus. Tüpoloogilise sõja lõppedes trükitud VK köited on ikkagi erisugused kogumikud, mille koostajad pole oma põhimõttelistelt positsioonidelt sammugi taganenud.

LIINA SAARLO (PhD) on Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi vanemteadur. Põhiliseks uurimisalaks on regilaulud, nende regionaalsed iseärasused, tüpoloogia, samuti eesti folkloristika Teise maailmasõja järgne ajalugu. On koostanud „Vana kandle“ VK XI Kodavere ja VK XIII Laiuse köited.

Allikad

EFAM = Eesti folkloristika ajaloo käsikirjalised materjalid Eesti Rahvaluule Arhiivis, Eesti Kirjandusmuuseum.

EKLA = Eesti Kultuuriloolise Arhiivi fotokogu, Eesti Kirjandusmuuseum.

ERA, Foto = Eesti Rahvaluule Arhiivi mustvalgete fotode kogu, Eesti Kirjandusmuuseum.

KKI, Foto = Keele ja Kirjanduse Instituudi fotokogu.

Kirjandus

Ahven, Eeva 2007. *Pilk paberpeeglisse. Keele ja Kirjanduse Instituudi kroonika 1947–1993*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ERIA = Tedre, Ülo; Aino Koemets, Eduard Laugaste, Ruth Mirov, Udo Mägi, Juhan Peegel, Veera Pino 1969–1974. *Eesti rahvalaulud. Antoloogia 1–4*. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Raamat.

Eisen, M. J.; Kaarle Krohn, Vihtori Alava, Oskar Kallas, Walter Anderson, V. Grünthal 1926. *Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest. Estonum Carmina Popularia ex D:ris Jacobi Hurt aliorumque thesauris 1*. Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused 21. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

Eisen, M. J.; Oskar Kallas, Vihtori Alava, Walter Anderson, V. Grünthal, Kaarle Krohn, Oskar Loorits, Elmar Päss 1932. *Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest. Estonum Carmina Popularia ex D:ris Jacobi Hurt aliorumque thesauris 2. Monumenta Estoniae Antiquae 5*. Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused 21. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

Goršič, Ave 2015. Seitse soovi. Ootused ja täitumised 1967–2015. – *Mäetagused* 62: 95–100.

Goršič, Ave 2017. Kirjandusmuuseumi ja humanitaarteaduste ümber toimunud avalik diskussioon aastatel 1967–1968. – *Keel ja Kirjandus* 10: 771–786.

Hiimäe, Mall 2009a. Meenutades Herbert Tampere. – *Keel ja Kirjandus* 3: 234–240.

Hiimäe, Mall 2009b. Järelsõna. – Herbert Tampere. *Lauluväelised*. Tartu: Ilmamaa, 428–438.

Jaago, Tiiu 2000. Palju-uuritud tundmatu regilaul. Sissejuhatuse asemel. – „*Kust tulid lood minule...*“ Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim Tiiu Jaago, Ülo Valk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 7–26.

Jaago, Tiiu 2010. Traditsioon ja regilaul folkloristika muutuv kontekstis. – *Keel ja Kirjandus* 8–9: 592–610.

Jaago, Tiiu 2019a. Laulik tekstikesksetes regilaulu-uurimustes. – *Keel ja Kirjandus* 8–9: 704–721.

Jaago, Tiiu 2019b. Rahvaluule õpetamise alguskümnendid Tartu Riiklikus Ülikoolis. Eduard Laugaste 110. – *Mäetagused* 75: 117–140.

Kahu, Meelik 1976. „Kreutzwaldi päev“ üheksateistkümnendat korda. – *Keel ja Kirjandus* 4: 253–254.

Kaasik, Ü.; E. Laugaste, K. Ääremaa 1975. Tähtede, ja silpide sagedus eestikeelsetes tekstides. – *Keel ja Kirjandus* 1: 21–29.

Kalkun, Andreas 2015. *Seto laul eesti folkloristika ajaloos. Lisandusi representatsiooniloole. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 33*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.

Kolk, Udo 1959. Rahvalaulu variandi mõistest. – *Keel ja Kirjandus* 2: 65–73.

Kolk, Udo 1962. Värsisisesed vormelid eesti regivärsilises rahvalaulus. – *Tartu Riikliku Ülikooli toimetised* 117. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 71–154.

Kuusi, Matti; Ülo Tedre 1979. Regivärsilise ja kalevalamöödulise laulutraditsiooni vahekorra. Dialog üle lahe. – *Keel ja Kirjandus* 2: 70–78.

Kõiva, Ottillie 1961a. Kihnu regivärsilise rahvalaulu funktsiooni ja esitamisviisi küsimustest. – *Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. Uurimusi ja materjale II*. Tartu, 262–292.

Kõiva, Ottillie 1961b. Rahvaluule-alastest teaduslikest konverentsidest. – *Rahvapärismuste koguja 1*. Tartu, 85–86.

Kõiva, Ottillie 1975. Regivärsiliste rahvalaulude teaduslik antoloogia. – *Keel ja Kirjandus* 8: 503–508.

Kõiva, Ottillie 1985. Eessõna. – *Vana Kannel V. Mustjala regilaulud*. Koost Herbert Tampere, Erna Tampere. Eesti NSV Teaduste Akadeemia

- Fr. R. Kreutzwaldi nim Kirjandusmuuseum.
Tallinn: Eesti Raamat, 7–10.
- Laugaste, Eduard 1946. Eesti rahvalaulude uurimise metodoloogilisi lähtekohti. – *Looming* 4: 476–486.
- Laugaste, Eduard 1947. Kokkuvõtteid ja hinnanguid eesti rahvaluuleuurimise seniste saavutuste kohta. – *Looming* 8: 995–1003.
- Laugaste, Eduard 1955a. Arhailised jooned eesti rahvalaulude keeles. – *Ajaloo-keeleteaduskonna töid. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised* 38. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 95–144.
- Laugaste, Eduard 1955b. Rahvalaulude teadusliku väljaande küsimustest. – *Sirp ja Vasar* 46.
- Laugaste, Eduard 1962. Eesti regivärsi struktuuriküsimusi. – *Tartu Riikliku Ülikooli toimetised* 117. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 25–70.
- Laugaste, Eduard 1969. Sõnaalguline ja sisealliteratsioon eesti rahvalauludes. – *Eesti rahvalaulu struktuur ja kujundid* 1. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 234. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 3–356.
- Laugaste, Eduard 1971a. Mõni sõna „Vana kandle“ väljaandmise probleemist. – *Keel ja Kirjandus* 4: 201–204.
- Laugaste, Eduard 1971b. Paarist rahuldumata ootusest. – *Edasi* 11. aprill.
- Laugaste, Eduard 1973. Kust king pigistab. – *Keel ja Kirjandus* 3: 172–173.
- Laugaste, Eduard 1974a. „Vana kandle“ kolleegiumis. – *Keel ja Kirjandus* 4: 255–256.
- Laugaste, Eduard 1974b. Mõningaid „Vana kandle“ väljaandmise põhiküsimusi. – *Keel ja Kirjandus* 9: 521–525.
- Laugaste, Eduard 1975a. Kust king veel pigistab. – *Keel ja Kirjandus* 3: 176–177.
- Laugaste, Eduard 1975b. „Vana kandle“ kolleegiumis. – *Keel ja Kirjandus* 6: 384.
- Laugaste, Eduard 1979. Eesti regivärsi tüpologiseerimise alustest. – *Tartu Riikliku Ülikooli toimetised* 501. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 5–56.
- Velliste, Trivimi 1984. Vana kandle korrastaja. – *Sirp ja Vasar* 20, 18. mai.
- Muru, Karl 1989. Rahvaluuleprofessor Eduard Laugaste. – *Eduard Laugaste tööde bibliograafia*. Koost Ants Järv, Tiit Jaago. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder, 3–10.
- Niit, Heldur 1979. Ikka ja ikka „Vana kannel“. – *Keel ja Kirjandus* 7: 431–433.
- Olesk, Peeter 1990. Probleemid ja asjaolud. – *Keel ja Kirjandus* 9: 513–522.
- Põldmäe, Rudolf 1936. Ettepanekuid eesti rahvalaulude väljaandmiseks. – *Looming* 9: 1061–1064.
- Põldmäe, Rudolf 1958. Eesti rahvalaulude suurväljandest. – *Keel ja Kirjandus* 10: 638–640.
- Rahvaluulealastest ... 1965 = Rahvaluulealastest teaduslikest konverentsidest 1965. – *Rahvapäraste kogude* 4. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim Kirjandusmuuseum, 100–101.
- Roll, Tiit 1989. J. Hurt ja regilaulude teaduslik väljaanne „Vana Kannel“. Teooria ja tegelikkus. – *Jakob Hurda teened rahvaluuleteaduse arendamisel. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised* 848. *Töid eesti filoloogia alalt*. Toim Eduard Laugaste, Ants Järv, Paul Hagu. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 48–59.
- Rummo, Paul 1971. Kuhu jääb *Monumenta Estoniae antiquae*? – *Keel ja Kirjandus* 4: 205–206.
- Rüütel, Ingrid 1969a. Rahvalaulu-terminoloogia probleeme. – *Keel ja Kirjandus* 2: 97–103.
- Rüütel, Ingrid 1969b. Muistne „Loomislaul“ eesti uuemas rahvatraditsioonis. – *Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed* VI. Tallinn: Eesti Raamat, 102–132.
- Rüütel, Ingrid 1971. Eesti uuema rahvalaulu varasemast arengujärgust. – *Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi ja materjale* VII. Tartu, 11–100.
- Rüütel, Ingrid 1972. „Vana kandle“ uus kolleegium alustas tööd. – *Keel ja Kirjandus* 8: 512.
- Rüütel, Ingrid 1973a. „Vana kandle“ kolleegiumis. – *Keel ja Kirjandus* 5: 319–320.
- Rüütel, Ingrid 1973b. „Vana kandle“ kolleegiumis. – *Keel ja Kirjandus* 8: 512.
- Rüütel, Ingrid 1984. Herbert Tampere rahvaviiside kogujana ja publitseerijana. – *Teater. Muusika. Kino* 6: 65–73.
- Rüütel, Ingrid 2010. Varafolkloorsetelt vokaalžanridelt lauluni. – *Muutudes endaks jääda: valik meenutusi, artikleid, uurimusi*. Tallinn: TEA Kirjastus, 217–269.

- Saarlo, Liina 2012. Kaks hõbekeelset kannelt helise-
mas taas ... – *Keel ja Kirjandus* 11: 836–846.
- Saarlo, Liina 2017. Regilaul tuulte pöörises. Eesti
folkloristid poliitiliste muutuste ajajärgul
20. sajandi keskel. – *Methis Studia humaniora
Estonica* 20: 27–54.
- Saarlo, Liina 2018. Sovetiseerimine kui eesti
rahvusliku folkloristika konservant. – *Keel ja
Kirjandus* 1–2: 136–152.
- Sarv, Vaike 2002. Rahvaviiside kogumisest Eestis
19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses. –
*Rahvuslikkuse idee ja eesti muusika 20. sajandi
algupoolel. Eesti muusikaloo toimetised* 6.
Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia, 270–315.
- Seljamaa, Elo-Hanna 2007. Täiustatud tõde ehk
Walter Andersoni rahvajuttude enesekontrolli
seadus. – *Keel ja Kirjandus* 11: 888–906.
- Särg, Taive 2022. Elava rahvalaulu juurde jõudmine:
Herbert Tampere isiksuse ja vaadete kujune-
mine. – *Mäetagused* 82: 81–130.
- Tamm, Kadri 2002. Statistiline ülevaade kogu-
misvõistlustest ja folkloristide välitöödest.
– *Kogumisest uurimiseni. Artikleid Eesti Rahva-
luule Arhiivi 75. aastapäevaks*. Tartu: Eesti
Kirjandusmuuseum, 220–239.
- Tampere, Herbert 1958. Jakob Hurda rahvaluule
väljaandmistööst ja selle printsiipidest. – *Paar
sammukest eesti kirjanduse uurimise teed* I.
Tallinn: Eesti Raamat, 131–170.
- Tampere, Herbert 1960. „Vana kandle“ koostamise
põhimõtetest. – *Keel ja Kirjandus* 9: 513–527.
- Tampere, Herbert 1961. Rahvaluulealastest
ekspeditsioonidest. – *Paar sammukest eesti
kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. Uurimusi
ja materjale* II. Tartu: Eesti NSV Teaduste
Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim Kirjandus-
muuseum, 441–446.
- Tampere, Herbert 1965. „Vana Kandle“ ettevalmista-
misest Kirjandusmuuseumis. H. Tampere aru-
anne rahvaluulealasel konverentsil Tartus 11.
V 1965. – *Rahvapärimuste koguja* 4. Tartu: Eesti
NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi
nim Kirjandusmuuseum, 102–106.
- Tampere, Herbert 1972. Mõned tekstoloogiaküsi-
mused seoses „Vana Kandle“ väljaandmisega.
– *Keel ja Kirjandus* 6: 321–330.
- Tampere, Herbert 1974. Viiside publitseerimi-
sest „Vanas kandles“. – *Keel ja Kirjandus* 11:
661–667.
- Tedre, Ülo 1955. Eesti rahvalaulude avaldamise
küsimusi. – *Sirp ja Vasar* 34.
- Tedre, Ülo 1964a. Tähelepanekuid regivärsilise
rahvalaulu tüpoloogias. – *Eesti rahvaluulest*.
Toim Veera Pino, Ülo Tedre, Richard Viida-
lepp. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia,
7–34.
- Tedre, Ülo 1964b. Stereotüüpsest Karksi rahvalau-
ludes. – *Eesti rahvaluulest*. Toim Veera Pino,
Ülo Tedre, Richard Viidalepp. Tallinn: Eesti
NSV Teaduste Akadeemia, 52–86.
- Tedre, Ülo 1971. Mitte ainult „Vana kannel“. – *Keel ja
Kirjandus* 9: 552–554.
- Tedre, Ülo 1986. Kolmas alustus. – *Keel ja Kirjandus*
6: 372–376.
- Tedre, Ülo 1991. *Monumentum* küll, aga kas *aere
perennius*? – *Keel ja Kirjandus* 6: 373–379.
- Tedre, Ülo 1997. Keele ja Kirjanduse Instituudi
rahvaluulesektor 1947–1990. – *Eesti filoloogia
poolsajand Teaduste Akadeemias*. Toim Jüri
Viikberg. Tallinn: Eesti Keele Instituut,
201–225.
- Tedre, Ülo 1999. Saatesõna. – *Vana Kannel VIII: Jõhvi
ja Iisaku regilaulud*. Koost Hilja Kokamägi, Ülo
Tedre, Edna Tuvi. Tartu: Eesti Keele Instituut,
folkloristika osakond ja Eesti Kirjandusmuu-
seum, Eesti Rahvaluule Arhiiv, 5–7.
- Tedre, Ülo 2013. Ühest aegumatust teosest. – *Keel ja
Kirjandus* 11: 862–865.
- Vana Kandle ... 1972 = „Vana kandle“ suurväljaanne
peab jätkuma! (Mõttevahetuse kokkuvõtteks)
1972. – *Keel ja Kirjandus* 2: 106–108.
- Vana Kandle ... 1974 = „Vana kandle“ ajagraafik 1974.
– *Keel ja Kirjandus* 6: 382–383.
- VK I = *Vana Kannel. Täieline kogu vanu Eesti rahva-
lauluzid välja annud Dr. Jakob Hurt. Ezimene
kogu. Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetuzed. Nr. 3.
Vanad eesti rahva laulud. Ezimene kogu. Laulud
Põlva kihelkonnast Võrumaalt. 1886. Tartu.*
- VK II = *Vana Kannel. Täieline kogu vanu Eesti
rahvalauluzid välja annud Dr. Jakob Hurt. Tõine
kogu. Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetuzed. Nr.
3. Tõine kogu. Laulud Kolga Jaani kihelkonnast
Viljandimaalt. 1886. Tartu.*
- VK III = *Vana Kannel III. Kuusalu vanad rahvalau-
lud I. 1938. Koost Herbert Tampere. Eesti
Rahvaluule Arhiiv. Tallinn: K. O.-Ü. „Kultuur-
koondis“.*

VK IV = *Vana Kannel IV. Karksi vanad rahvalaulud* I. 1941. Koost Herbert Tampere. ENSV Riiklik Kirjandusmuuseum, folkloristlik osakond. Tartu: RK Teaduslik Kirjandus.

VK V = *Vana Kannel V. Mustjala regilaulud*. 1985. Koost Herbert Tampere, Erna Tampere. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Raamat.

VK VI = *Vana Kannel VI: 1–2. Haljala regilaulud*. 1989. Koost Eduard Laugaste. Tartu Riiklik Ülikool. Tallinn: Eesti Raamat.

VK VII = *Vana Kannel VII: 1–2. Kihnu regilaulud*. 1997 ja 2003. Koost Otilie Kõiva, Ingrid Rüütel. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

VK VIII = *Vana Kannel VIII. Jõhvi ja Iisaku regilaulud*. 1999. Koost Hilja Kokamägi, Ülo Tedre. Tartu: Eesti Keele Instituut, folkloristika osakond ja Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv.

VK IX = *Vana Kannel IX. Liiganuse regilaulud*. 2009. Koost Ruth Mirov, Edna Tuvi. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

VK X = *Vana Kannel X. Paide ja Anna regilaulud*. 2012. Koost Otilie Kõiva, Janika Oras. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

VK XI = *Vana Kannel XI. Kodavere regilaulud*. 2014. Koost Liina Saarlo, Edna Tuvi. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.

VK XII = *Vana Kannel XII. Vaivara ja Narva regilaulud*. 2018. Koost Ruth Mirov, Kanni Labi, Ingrid Rüütel. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

VK XIII = *Vana Kannel XIII. Laiuse regilaulud*. 2019. Koost Kristi Salve, Liina Saarlo, Janika Oras. Tartu: EKM Teaduskirjastus. Tartu: EKM Teaduskirjastus.

VK XIV = *Vana Kannel XIV. Peetri regilaulud*. 2021. Koost Otilie Kõiva, Janika Oras. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.